

TEORIJSKE PROPOZICIJE I UPRAVLJAČKE KONTROVERZE IZGRADNJE SISTEMA VISOKOG OBRAZOVANJA

**Marginalije o ideološkim, političkim i ekonomskim
dimenzijama značaja nauke danas**

THEORETICAL PROPOSITIONS AND MANAGING
CONTROVERSY IN BUILDING THE HIGHER
EDUCATION SYSTEM

Marginalia about ideological, political and economical
dimensions of importance of education today

Snježana Zubac

Master studij, Univerzitet u Istočnom Sarajevu, Fakultet poslovne ekonomije Bijeljina,
Bijeljina, Republika Srpska, Bosna i Hercegovina
snjezana_zubac90@outlook.com

***Apstrakt:** Nerazumijevanje savremenog svijeta, a posebno društvenog i ekonomskog odnosa na kome danas počiva civilizacija zakonomjerno ne dovodi do djelotvornog podešavanja ciljnih performansi, ali, nažalost, proizvodi sve ono što smo željeli da izbjegnemo; recesiju, nezaposlenost, odsustvo perspektive, egzistencijalni rizik, etičku i emocionalnu degradaciju!? Nerazumijevanje strukturnih osnova i zakonitosti funkcionisanja društvenog i ekonomskog sistema je posljedica neznanja i brojnih dogmi i predrasuda, što ograničava mogućnosti pojedinca, poslovnih entiteta i države. Temeljne spoznaje o promijenjenim okolnostima su važne za ideološko i funkcionalno podešavanje nove vizije strukturisanja društvenog, političkog i ekonomskog sistema. U uvodnom dijelu rada analiziramo ključne teorijske i metodološke propozicije i identifikujemo kontraverzi sa kojima se suočava savremena ekonomska nauka a sve s ciljem da adresiramo značaj i potrebu traženja odgovora da li je (ili nije) ekonomska nauka podređena (za) datom ideološkom okviru!? U drugom dijelu rada analiziramo ključne performanse obrazovanja ekonomista s ciljem da adresiramo značaj hipoteze da bez sistemskog pristupa realizaciji fundamentalnih i aplikativnih naučnoistraživačkih projekata nema uslova*

za razvoj referentnih kadrova bez čega, ceteris paribus, nema ni kvalitetnog obrazovanja ekonomista. U zaključnim razmatranjima adresiramo opasnosti koje proizilaze iz cirkularnog načina razmišljanja: zbog odsustva fundamentalnih i aplikativnih naučnoistraživačkih projekata ne postoji kritična masa referentnih kadrova i upotrebljivog znanja, odnosno zbog nedostatnosti referentnih kadrova i znanja nema dovoljno kvalitetnih naučnih istraživanja. Mišljenja smo da je unaprijed formulisani pristup izuzetno značajan za izgradnju funkcionalnog i modernog obrazovnog sistema koji će doprinostiti rastu zaposlenosti uz optimalnu valorizaciju sopstvenih materijalnih i ljudskih resursa.

Ključne reči: obrazovanje, istraživanje, društvo, znanje, konkurentnost, zaposlenost

Abstract: *The incomprehension of the contemporary world, and especially of the social and economic relations which today's civilization is based, does not lead to effective adjustment of the target performance, but unfortunately, it produces all that we wanted to avoid; recession, unemployment, absence of perspective, existential risk, ethical and emotional degradation. Not understanding the structural basics and legality of the functioning of the social and economic system is a result of ignorance and numerous dogmas and prejudice, which limits the possibilities of individuals, business entities and the country. Fundamental insight about changed circumstances is important for ideological and functional adjustment of the new vision of structuring the social, political and economic system. In the introductory part we analyze the key theoretical and methodological propositions and identify the contradictions faced by contemporary economics, all with the aim of addressing the significance and need to seek answers to whether or not, economic science is subordinated to the ideological framework !? In the second part we analyze the key performance of economics education with the aim of addressing the importance of hypothesis which is that without a systematic approach of the realization of fundamental and applied scientific research projects, there are no conditions for the development of staff without which there is no parity, nor quality education of economists. Concluding considerations address the dangers arising from circular thinking: because of the absence of fundamental and applied scientific research projects there is no critical mass of reference staff and usable knowledge, because of the lack of reference staff and knowledge there is not enough quality scientific research. We believe that a formulated approach is of utmost importance for building a functional and modern education system that will contribute to the growth of employment with optimum valorization of its own material and human resources.*

Key Words: education, research, society, knowledge, competitiveness, employment

УВОД

Систем образовања основна је инфраструктура раста и развоја, исто као што је то и систем транспорта, енергетски систем, мрежа институција и законодавство. Свака национална економија као и њен дугорочни развој зависе искључиво од квалитета њених људских ресурса. Можемо рећи да кориштење тих ресурса и улагање у њихов квалитет представља примарни фактор развоја.

Савремене националне образоване политике у развијеним земљама темеље се на концептима који су протеклих деценија разрађени у међународним организацијама, које се баве образованом политиком (УНЕСКО, ОЕЦД, ИЛО, САВЈЕТ ЕВРОПЕ, ЕВРОПСКА КОМИСИЈА) и које их препоручују свим чланицама у спровођењу образованих реформи. Образовање данас сматра се условом опстанка и развоја модерног друштва. Опстају они који се најлакше прилагођавају и први усвајају новине. Циљ овог научног рада јесте упутити на значај маргиналије о идеолошким, политичким и економским димензијама науке данас.

1. УЛОГА ВИСОКОГ ОБРАЗОВАЊА

Велики је број заинтересованих страна у високом образовању, али и сложености очекивања од високог образовања која долазе споља, али и од саме академске заједнице. Промјене и интеграције су најважнији изазови високог образовања. Када се говори о економском развоју, тада се тврди да високо образовање увећава продуктивност, првенствено кроз раст људског капитала тј. раст и боље образовану радну снагу. Поред овога, унутар економије знања, производња знања заједно са ефективним и ефикасним преносом знања индустрији, сматра се као један од кључних фактора за економски раст у развијеним земљама. Већа обаразованост становништва, аплицира мањим трошковима других јавних сектора. Када се говори о друштвеном развоју, један од кључних, традиционалних улога високог образовања, наручито универзитета, јесте да изграђују национални идентитет. Такође, утицај високог образовања је важан због промовисања ставова, вриједности и критичког мишљења. Циљ економског развоја треба да буде у већој мјери укључити знање као фактор раста и промјене економске структуре и омогућити трансформацију економије знања из фазе развоја утемељене на ресурсима у фазу развоја утемељене на ефикасности.

Трансформацију утемељену на знању треба утемељити на три полуге научноистраживачког развоја:

- Стварању и примјени иновација које имају утицај на поркретање економске структуре са порастом удјела нових економских дјелатности, нових производа. С циљем постизања високе додатне вриједности, која даље води ка осигурању конкурентности над извозом и домаћем тржишту.
- Стварању и имплементацији унапређених технолошких процеса, оптимизацији алокације ресурса и унапређењу преоцеса организовања економских и друштвених активности.
- Подизању и ширењу најшире базе знања у друштву који чине систем високог образовања, систем стварања научних људских потенцијала, стварање друштвене инфраструктуре за развој научно-технолошког развој, као и широка примјена нових технологија.

Када говоримо о омасовљавању образовања мисли се на два таласа масификације, први талас масификације односи се на апсолутни пораст укупне уписне стопе, а други талас масификације у смислу промјене структуре студентске популације. Други талас још увијек не осјећа се у земљама у транзицији. Кључна улога високог образовања у новом добу је да допринесе развоју и побољшању друштва у цјелини. Прије свега, мисли се на високо образовање које ће омоћућити појединцима стицање адекватних квалификација, професионално оспособљавање, као и стицање вјештина у складу са садашњим и будућим потребама друштва прилагођавања условима технолошког развоја.

2. ТРЕНДОВИ КОЈИ УТИЧУ НА ВИСОКО ОБРАЗОВАЊЕ

Трендови који утичу на високо образовање су европеизација, интернационализација и глобализација. Интернационализација подразумјева укључивање националних држава или појединаца из тих држава у сарадњу или активност, у смислу помјерања тих активности од националног према интернационалном окружењу. Глобализација није ништа друго већ тренд „измјештања“ универзитета из његовог традиционалног контекста. Тражи да политике избалансирају глобално и национално. Потребан је међународни регулациони оквир да би се до извјесне мјере усмјерила глобална интеракција система високог образовања. Европеизација представља преношење неких надлежности за доношење одлука на виши ниво (европски). Очигледан примјер европеизације високог образовања јесте болоњски процес. Укључивањем у болоњски процес стичемо двије предности, и то:

- У средиште образовног процеса стављају се студенти.
- Повећава се хоризонтална мобилност студената, уједначавају образовни програми и уводи мало живости у образовни систем.

Болоњски процес има и недостатака:

- Простора за одржавање наставе; недовољан број наставника; превелик број студената у односу на број наставника и услови студирања (простор, опрема).
- Недовољно развијен студентски стандард; нерационалност у коришћењу људских финансијских и инфраструктурних ресурса.

Данас се намеће формално, подразумјевано модерно образовање, подстакнуто глобализацијом. Јављају се нове технологије те аутоматизација. Сегменти људског живота бивају све сложенији, истичу се глобални проблеми који изискују стицање нових способности и знања. Многи од тих проблема остају нерјешиви, што имплицира на могућој људској некомпетенцији, потребама за окретањем другим трендовима образовања, трансфер знања привредити и пракси.

3. ПРИОРИТЕТИ РАЗВОЈА ВИСОКОГ ОБРАЗОВАЊА

Подјелени су у неколико приоритета, и то:

1. Добро управљање и менаџмент
2. Реруси
3. Повезаност тржишта рада и високог образовања
4. Стандарни кавлификација
5. Интернационализација.

Осврнут ћу се на добро управавање и менаџмент и то на научно истраживачки рад. Потребно је усагласити приоритете сектора за развој научно-истраживачког рада на ВШУ тамо гдје их нема, успоставити инстунционалне планове развоја у том погледу, доњети законе о научноистраживачком раду, тако гдје не постоје, повећати улагања за научноистраживачки рад, успоставити програме за усавршавање академског особља, размотрити провођење стручног усавршавања особља на ниову сектора. Такође, израдити документе о мобилности, у складу са стратегијом мобилности. Имплицирати на могућности стицања докторских звања и кроз научноистраживачки рад, трансфер звања привреди и пракси, а не само путем похађања наставе.

4. НАУЧНО ИСТРАЖИЧКИ/УМЈЕТНИЧКО ИСТРАЖИВАЧКИ РАД

Као врло битан дио развоја високог образовања треба да се издвоје основни правци развоја научно истраживачких и умјетничко истраживачких активности. Прелеминарном аланизом постојећег стања и досадашњих искустава може се закључити да је у БиХ већ дуги низ година НИ/УИ рад занемарен. За такво стање одговорност носе сви, држава која не улаже у развијање капацитета, акдемска заједница и јавна институција које науку користе само у мометним публикације за напредовањем. Капацитет апсорције материјалног капитала може зависити између осталог и од инвестиције у хумани капитал. Хумани капитал је најважнија детерминанта способности националне еконимије да продукује и усваја технолошке иновације, а најважнија инвестиција у хумани капитал је образовање. Помажући појединцу да оствари и примјени своје способности и таленте. Данас, у савременим условима функционисања економије, економија у новој фази развоја, постиндустријско друштво, традиционални фактор производње, физичка имовина и мануелни рад, своје мјесто све више уступају нематеријалној имовини која се огледа у облику знања и информација, односно интерелктуалног капитала.

4.1. Постојеће стање научно истраживачког рада у БиХ

Недовољан број студената у БиХ, посебно на природно-математичким те техничко-технолошким факултетима, чини малу и крху базу за регрутирање истраживачко развојних кадрова. Сажето речено, научно-истраживачка дјелатност у БиХ данас се огледа у: мањку оспособљених и акредитираних институција за научно-истраживачки рад и мали број истраживача, низак ниво финансирања науке (испод 0,1 БДП-а), мала покретљивост истраживача и

њихова велика концентracија у ентитетским центрима, мала повезаност интеракције привреде и науке, ниска конкурентност научних радова како по броју тако и по квалитету, низак степен трансформације истраживања у иновације и производе високе додатне вриједности, континуиран „одлив памети“, тј. недовољан капацитет БиХ да задржи постојеће стање и привуче нове таленте из иностранства. Такђе, статистички подаци о научно-истраживачким резултатима су веома оскудни. Знање се стичу образовањем и истраживањем. Основни проблем са којим се суочава БиХ како достићи ниво квалитета образовања и истраживања који може бити адекватна подршка постављеним дугорочним циљевима њеног економског и хуманог развоја. Проблеми различитих кантоналних закона о високом образовању и разлика у нивоу квалитета може се постићи рјешењима које нуди „Стратегија развоја научно-истраживачког и истраживачко-развојног рада у ФБиХ“. Поред формалног високог образовања на три нивоа, која завршавају стицањем академске дипломе, магистар и доктор наука, цјеложивотно учење је императив у савременом окружењу. Фали све што би економију водило ка ефикасности. Улагање у истраживање и иновације улагање је у будућност, омогућићујући нам глобалну конкурентност.

4.2. Научно- истраживачки рад као основ унапређењу образовног процеса

Развој нових производа и повећање друштвеног производа (ГДП) захтјева непрекидно улагање у научно-истраживачке и истраживачко развојне активности. Једна од обавезних дјелатности на универзитетима-факултетима је научно -истраживачки рад. Као илустровани примјер може послужити табела 1., гдје су наведени процентуално бруто друштвени производ земље по глави становника и улагање те земље у научно-истраживачку дјелатност, такође, по глави становника.

Табела 1. Бруто домаћи производ per capita

Земља	Високо образовање у цијелини	Истраживање
Албанија	није познато	није познато
Црна Гора	1.10%	0,30%
Хрватска	0,72%	0,32%
Словенија	1,26%	није познато
Србија	0,90%	0,32%

Извор: Eurostat, RZS

Процентуално, улагање у образовање и истраживање знатно је мање у односу на међународно препоручени проценат од 2%.

Што се тиче НиР постоји више начина да се унапреди образовање, неки од њих су:

1. Континуирано образовање, усавршавање наставничког кадра
2. Одабир и формирање младих истраживача

3. Међународна сарадња
4. Коришћење опреме и лабораторија за научно-истраживачки рад за образовне потребе
5. Стицање нових виших наставничких звања као и акредитације за рад на докторским студијама на бази резултата истраживања.

Цињ образовне политике треба да буде да образовање може да гарантује сваком појединцу шансу у оквиру које ће моћи да искаже своје потенцијале, да се формира као одговорни грађанин који ће, како у свом личном, тако и у професионалном животу, моћи да помогне јачању друштвене кохезије и развоја економије. Економија и друштво засновани на знању у суштини требају да комбинују четири независна елемента:

1. Производњу знања, претежно кроз научна истраживања
2. Трансформацију знања кроз образовање и оспособљавање
3. Дисеминацију знања кроз информационе и комуникационе технологије
4. Кориштење знања у технолошким иновацијама.

5. НАУКА УБРЗАВА РАЗВОЈ

О успјешности науке у једној земљи може се говорити само ако се сагледа њена повезаност са привредом, економским развојем. Такође, са развојем образовања тј. развојем кадровских ресурса. Данас, а посебно у будућности развој једне земље искључиво ће зависти од развоја науке, као кључни фактор цивилизацијског развоја. Висок научно-технолошки развој обиљежава модерно друштво. Наука као темељ образованог система, са којим је у сталној интеракцији, представља нераздвојивост у развоју друштва. За обнову економије развој науке је услов, улагање у науку је инвестиција за будућност.

Веома је битно интензивирање научноистраживачке активности у јавном и приватном сектору кроз конкретне активности. Не постоји системско улагање у науку, што је главни проблем дугорочног развоја науке. Циљеви стратегије развоја науке требају да буду:

- Осигурање водеће улоге науке и технологије као фактора дугорочног развоја земље, наука да представља општи интересе.
- Повећати финансијска издвајања јавног и приватног сектора БиХ, заснованих на бази краткорочних и дугорочних дефинисаних приоритета и планова, осигурање континуиране подршке иновативности, трансферу технологије, као и, комерцијализацији и примјени научних достигнућа.
- Праћење развоја науке и технологије и њеног утицаја на остале сегменте друштва, а све то на бази међународно признатих статистичких стандарда.

- У европској научно истраживачкој мрежи постаћи веће учешће истраживача и институција, као и Европском истраживачком простору.
- У истраживачки простор БиХ подстаћи укључивање научне дијаспоре.

Наука и иновације представљају кључне факторе одрживог развоја. Кроз утицај на број истраживача, квалитет и резултате истраживања утичемо на истраживачке, развојне и иновационе потенцијале земље. Иновацијска политика не представља само оквир подстицања иновација, већ и моћан утицај за постизање економских, друштвених, политичких и сигурносних циљева.

6. ВИСОКО ОБРАЗОВАЊЕ И ТРЖИШТЕ РАДА

Тржиште рада као нераздвојиви дио економског и правног система, има своје специфичне условљености развоја друштва у цјелини. Посједује слободу дјеловања, али и одговарајућу друштвену регулативу. На планирање броја студената треба да утичу тржиште рада и укупни материјално-технички ресурси којима располажу ВШУ у складу са стандардима и нормативима.

Циљ образовања треба да буде повезивање свијета образовања и рада, јер када школујемо некога треба да размишљамо гдје ће тај неко да ради и да ли ће знати да ради за шта се школовао.

Потребно је смањење јаза који постоји између тржишта рада и високошколских установа. Мале земље са релативно малим домицилним тржиштем и ресурсима запосленост, раст конкурентности и извоза морају да темеље на концепту изврности који почива на изузетном знању и образовању.

6.1. Повезаност стручног образовања, научно истраживачког рада и тржишта рада

Стручно образовање и обука у БиХ огледа се у веома слабој повезаности са тржиштем рада. Не постоји довољна сарадња са заводима за запошљавање. Они су ти који би требали да обезбједе редовну информисаност о потребама и промјенама на тржишту рада.

Надлежна министарстава и социјалне политике не посвјећују довољно пажње овом проблему. Потребно је и разумљевање заједнице да се дио фонда за истраживање осигура за заједничке пројекте академске заједнице и привредних субјеката. Фокус ставити на подручја фундаменталног и примљеног истраживања од директног интереса за ове субјекте.

Пројекти привредних субјеката са већим финансијским учешћем треба да имају приоритете при дојели средстава.

ЗАКЉУЧАК

Високо образовање и научно-истраживачки рад као нераздвојив спој представљају најбољу гаранцију способности усвајања нових вјештина и знања, усаглашавање са потребама технолошког развоја, условима глобализације. Морамо брзо реаговати како би могли подстићи стандарде за глобално тржино натицање, потребни су нам искораци у амбицијама. Размишљати о високом образовању у контексту стицања само дипломе је погрешно, то је дјелатност која се поред образованог процеса бави и научно истраживачким радом. Мишљења сам да кроз иновативне процесе омогућује се динамичан развој сектора високе технологије, развој нових високообразованих профила, сектора запошљавања.

Сврха овог научног рада јесте указати да је за свеопшти напредак неминовно јачање свјести о значају науке, истраживања, технологије и иновација.

Научноистраживачки резултати кроз образовање представљају покретаче економског раста, путем комерцијализације. Кључна улога знања да се базира на утицају које знање има на иновативне процесе. Због свега наведеног у овом раду нужно је формирање модерне теорије образовања, засноване на научноистраживачком раду, имплементацији радова и њиховом претварању у продуктивну економију.

Научноистраживачки рад треба посматрати као приоритет високог образовања, дио конкурентности економије, ширењу иновативног друштва. Образовањем осигурати критичку интерпретацију свијета у којем субјект функционише, образовање које прихвата „другачије“. Крајње је вријеме да се схвати да је за сваку државу најбоља стратегија улагање у науку, технологију и иновације, као кључне факторе развоја. На науку треба гледати као на инвестицију, а не као на потрошњу.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Ахмедагић, Е. (1996). *Организација предузећа*. Суботица: Чикош.
- [2] Алибабић, Ш. (2002). *Теорија организације образовања одраслих*. Београд: Институт за педагогију и андрологију Филозофског факултета.
- [3] Drucker, P. (1985). *Иновације и предузетништво*. Београд: Грмећ
- [4] Душанић, С. (2015). *Пословна етика, глобализација и култура пословања*. Бања Лука: Висока школа Доситеј.
- [5] Ђокић, А., Ивковић, Д., Атлагић, Н. (2015). *Предузетништво и иновације*. Бања Лука.
- [6] Машић, Б. (2011). *Стратегијски менаџмент*. Београд: Универзитет Браћа Карић.
- [7] Пастуовић, Н. (2012). *Образовање и развој*. Загреб: Институт за друштвена истраживања.
- [8] Увалић, М., Вил, Б. (2016). *Високо образовање и тржиште рада на Западном Балкану*. Под лупом.

SUMMARY

It is obvious that there is educational system based on industry paradigm which is in a big confrontation with globalization paradigm. Education is in crisis, there are education terms of survival of an individual, companies, countries and civilizations. Globalization completely affects the changes of national country and education at all. Insufficient attention is given to the change of value - system, to nowadays generation of young scientists'. The question is, whether model rationalization of education, "education for a job" is suitable for new society that is born. Talented and creative people emphasize significant of human capital as the main support for future development. The attention is put to the growth, based on knowledge and innovation, which resulting further more reforms which will improve the quality of education, through scientific work. Focus is the reform which will bring "generation of the innovative ideas", which will have results with new products. The criteria that education need to support the requirements of modern technological period. "The ideological frame". The modernization of education, the use of scientific work, the development of a country emerges from investigation of the science, and education creation of productivity through applied investments. Adapting to the globalization, declaration of the knowledge as the strategic resource, eo ipso actualizations of the economy based on knowledge, innovations are the main terms for development of economy and existence at the market. In the other side, countries that don't develop educational sectors, develop of the science and applied science work are convicted to economic disasters and collapse of standard of living. We have mismatching of supply and demand of labor, which originated in our own educational politics that is not effectual to prepare the profiles that are necessary.

High education should allow the individual to deal with the globalization terms, continuous learning in the scientific process, applied researches and creative solutions. It is necessary to accept the develop country through the whole world, involve science technological revolution as social changes. In my opinion, high education for young people should have represents a real "collecting points." We need the education aimed on crucial problems of contemporary life. The criteria that education need to support the requirements of modern technological period.